

Serdar Korucu: Doğu Ekspresi Hattında Ermeni Soykırımı

Posted on 20/04/2018

Türkiye'nin başkenti Ankara'dan yola çıkan ve hala kapalı olan doğu sınırı Ermenistan'ın yanı başındaki Kars'a kadar giden Doğu Ekspresi, kış mevsimi ile birlikte fotoğraf sanatçıları, üniversite öğrencileri ile yürüyüş ve dağcılık gruplarının ilgi odağı.

Ankara'dan yola çıkan tren sırasıyla, Kayseri, Sivas, Erzincan ve Erzurum'dan geçerek Kars'a varıyor. Sosyal paylaşım platformlarında bu hatta çekilen fotoğraflar, bloglarda bu seyahatte alınan notlar merak uyandırıyor. Halbuki bu turda seyahat edilen her durak, soykırımın Ermeni nüfusunu yok ettiği yüzyıl öncesinin büyük şehirleri. Raymond Kevorkian'ın Türkçesi İletişim Yayınları tarafından yayınlanan "Ermeni Soykırım" kitabında verilerini ortaya koyduğu gibi...

Katolik Ermenilerin ölümü beklediği Ankara

Doğu Ekspresi'nin ilk durağı olan Ankara'da, 1914'te Ankara Vilayeti'nde 105.869 kişilik Ermeni nüfusu vardı. Vilayet merkezi olan şehirdeki nüfus ise 11.246'ydı ve bu nüfusun yüzde 70'i Katolik'ti. Şehrin Ermeni nüfusu, yaşadıkları kentin Anadolu'nun ortasında olması ve büyük bölümünün Katolik mezhebine mensupluğuna rağmen soykırımdan etkilendi.

Aras Yayıncılık'tan çıkan "Ankara Vukuatı / Menfilik Hatıralarım" kitabında Simon Arakelyan'a göre, Ortodoks Ermeniler, Katolıklara göre tabiri caizse daha "bahtiyar"dı. Çünkü onlar "en gaddar ve vahşi bir surette katledilseler" de katledilecekleri yere varıncaya kadar başlarına gelecekleri bilmiyorlardı. Ancak Katolik Ermeniler, onların "kanlı

elbiselerini ve parmaklarındaki nişan yüzüklerini katillerinin elinde” görmüştü ve hayattan ümidi keserek ölümü beklemeye başlamışlardı.

Simon Arakelyan’ın da arasında bulunduğu Ermeni kafilesi için karar çıktığında zorlu bir yolculuk kendilerini bekliyordu. Yolda “Allah rızası için bir yudum su veriniz” dedikçe, “Siz bu suya layık değilsiniz, melun kâfirler. Bunlar ümmet-i Muhammed’in yaptırdığı çeşmelerdir, bunlardan yalnızca onlar su içebilir” yanıtını alıyorlar, bazı köylüler muhafız asker ve jandarmalara dönüp “Bu hınzır kâfirleri niçin gebertmiyorsunuz da bu yüzden kendiniz de eziyet çekiyorsunuz?” diyordu. Arakelyan hayatta kalsa da diğer Ankaralı Ermeniler onun kadar şanslı olmayacaktı.

Paramaz ve arkadaşları ile aynı gün idam: Kayseri

Kayseri 100 yıl önce Ankara Vilayeti’nin bir parçasıydı ancak Ermeni nüfusu çok daha eskilere dayanıyordu. Üçüncü ve dördüncü yüzyıllardan beri varlığı bilinen Kayseri Ermenileri yoğun nüfusa sahiplerdi. Kayseri Sancağı’nda 52 bin Ermeni yaşıyor, 40 kilise, 7 manastır ve 56 okul bölgede bulunuyordu. Şehir soykırım öncesi dönemde uluslararası ticareti zayıflamış olsa da ekonomik gücünü hala koruyordu.

İstanbul’da Paramaz’ın da aralarında olduğu 20 Hınçak liderinin idam edildiği gün, 15 Haziran 1915’te, 11 Ermeni eliti Kayseri Kömürpazarı’nda asılıyordu. Ancak bu idamda Kayseri Ermeni toplumundan geniş bir kesim hedeflenmişti. Siyasetçi olarak sadece Taşnak ve Hınçak önderleri Kevork Vişabyan ve Minas Minasyan vardı. İdam edilenler arasında dört önemli iş adamı ile birer banker, ayakkabıcı, halı tüccarı, sarraf, kuyumcu ve müzisyen de bulunuyordu. Sonrasındaysa tehcir kafileleri yola çıkartılacaktı. Suriye sınırına kadar gidebilenler genellikle Hama, Şam, Maan, Dera ve Kerek’e sevk edildiler. Erkekler olarak sadece Abraham Göçeyan ve Sarkis Kaltakçıyan gibi birkaç doktor Kayseri’de kalmayı başardı.

Köylerde başlayıp merkeze uzanan soykırım: Sivas

Sivas Vilayeti'ne bağlı sancakta 116 bin 817, merkezdeki yerleşimdeyse 31 bin 185 Ermeni yaşıyordu. 13 kilise, 4 manastır ve 19 okulun bulunduğu Sivas sancağında soykırım süreci yetkililerin merkezin köylerle irtibatını kesmesi ile başladı, 1915 yılının Nisan ayında. Böylece hiç kimse bir saat uzaklıktaki köyde bile ne olup bittiğini bilemeyecekti.

İlk olarak merkezin dışındaki yerleşim yerlerine çeteci taburları “operasyonlar” düzeldiler. Bu çeteler, askerlikten muaf olan gençleri, papazları, öğretmenleri ve ileri gelenleri tutukluyor, sonra da katlediyordu. Bu operasyonlarda yağmalamalar, tecavüzler ve cinayetler de oluyordu.

Şehirdeki “operasyonlar” ise yine bölgenin toplumsal hayatında önemli yer tutanlar ile başlıyordu. 15 Haziran 1915'te 12 kişi meydanda asılıyor, bir gün sonra 3 binin üzerinde erkek işyerlerinde ya da evlerinde tutuklanıyor, merkez hapisane ya da Şifahîye Medresesi ve Gök Medrese'nin hücrelerine kapatılıyordu. 29 Haziran'a kadar Kızılırmak vadisindeki köylülerin tehciri tamamlanıyor, 30 Haziran'da da resmi tehcir emri ilan ediliyordu. Tehcir kabilelerinde sağ kalan çok az sayıda kişi, Süruç, Urfa ve daha sonra Resulayn ya da Der Zor'a ulaşıyordu.

6-7 aylık bebeklerin Fırat Nehri'ne atıldığı Erzincan

Erzurum bir yüzyıl önce stratejik öneme sahipti. Nedeni Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslarla Osmanlı İmparatorluğu'nun karşı karşıya geldiği sahalardan biri olmasıydı.

Erzincan da o dönem Erzurum Vilayeti'ne bağlıydı. Pülümür, Kemah, Kuruçay ve Refahiye'nin de bağlı olduğu Erzincan Sancağı'nın merkezinde 25 bin 795 Ermeni yaşıyordu. 53 kilisesi, 24 manastırı ve 37 okulu olan bölgede 38 yerleşim yeri vardı. Ve bu bölge

Ermeni Soykırımı süresince tehcir kabilelerinin geçiş alanlarından da biriydi.

Erzincan garnizonunda görevli Erzurumlu bir eczacı olan Dikran Tertsagyan yaşananlara şahit oluyor, özellikle de altı yedi aylık bebeklerin daha şanssız olduğunu söylüyordu. Çünkü bu bebekler oadaki köylerden çuvallarla toplanıp Fırat Nehri'ne atılıyordu.

Katliamdan sağ kurtulan bir askere göre 1916 baharında Ruslar bölgeye geldiğinde geriye sadece birkaç düzine kadın kalmıştı; bu kadınlar katliamlarda en ağır sorumluluğu olan jandarmaların ve ileri gelenlerin evlerine götürülmüşlerdi çünkü artık onlara Ermeni kadınlarıyla “evlenme” izni verilmişti. Avedis Kuyumcuyan ve ailesinin yedi ferdi, Nışan Bulutyan ve ailesinin altı ferdi (biri kuyumcu, diğeri terzi) gibi vazgeçilmez 300 zanaatkar da sağ bırakılmış, devlet atölyelerine götürülmüştü.

“Mezarı kazdırıldı, vücudu paramparça edildi”: Erzurum

Erzincan'ın bağlı olduğu Erzurum Vilayeti'nin merkezindeki şehirdeyse 37 bin 480 kişilik Ermeni nüfusu yaşıyordu. 43 kilise, 3 manastır ve 52 eğitim kurumu da bölgede bulunuyordu.

Bölgedeki tehcir Erzurum'daki Ermenieri tecrit etmek ve herhangi bir dış yardım alma ihtimalini ortadan kaldırmak için öncelikle vilayetin doğusundan başlıyordu. Kazaların ardından vilayet merkezinin etrafına sıra geliyordu. Merkezde ise tehcir komisyonu büyük işadamları ve tüccarlar gibi bazı sosyal kategorideki insanları dört kafilenin ilkinde koyuyordu.

7-8-binlik son tehcir kafilesinde yer alan isimlerden biri bölge başepiskoposu Simpad Saadetyan'dı. Saadetyan bu grubun ilk kurbanlarından biri olacak, çeteciler Erzincan mezarlığında ona kendi mezarını kazdırıp, ordu veterineri Rum M. Nikolai'nin gözünün

önünde “vücudunu parçalara ayırıp kazdığı çukura” atacaklardı. Kafileden geriye kalan yaklaşık 300 kişi Musul’a ulaşabilecekti.

Ermenilerle birlikte Ezidilerin de terk etmek zorunda kaldığı şehir: Kars

Ve Doğu Ekspresi’nin son durağı olan Kars... Bu şehir Ermeni Soykırımı sürecinden ilk aşamada etkilenmedi çünkü 1877-78 Osmanlı-Rus savaşları sonucunda Rus hakimiyetine girmişti. Fakat Rusya’daki devrim sonrası orduların çekilme kararı buradaki Ermeni nüfus gibi Ezidileri de etkileyecekti. Prof. Verjine Svazlian tarafından toplanan ve Belge Yayınları tarafından basılan Ermeni Soykırımı anlatılarında yer alan 1912’de doğan Khanuma Cındğ Calğ Ezidilerin yaşadıklarını şöyle anlatıyordu:

“1918’de biz de Ermenilerle birlikte Ezidiler olarak Kars’tan göç ettik; zira bizdeki bir adete göre, aşiret göç edince herkes onu takip ederdi. Alagyaz’ın eteklerinde bizimle aynı aşirete mensup insanlar vardı; oraya gittik, uyum sağladık. Göç yolunda Türkler bizi takip ediyorlardı. Arkamızdan gelip rastladıkları insanları öldürüyorlardı. Ermeni, Ezidi birbirimize karışmış, geride bir sürü ceset bırakarak kaçıyorlardık. Ama bugüne kadar hatırladığım bir köprü var; orda Türkler üstümüze saldırıp hem Ermenileri hem de Ezidileri öldürmeye başladılar. Öldürüp nehre atıyorlardı. Nehirde cesetler üst üste yığılmıştı. Orda babamı ve annemi de tüfekte vurup öldürdüler. Amcamı yatakların kıvrımlarının arasına saklamıştık; kurtuldu. Amcam beni ve kendi oğlu Kamel’i yanına aldı; yürüyerek Aştarak’a vardık.”

Kaynak: bianet.org